رواق
ویژه‌فرهنگ و معارف رضوی
سال اول | ویژه نامه ۹۴

امیر مهدی حکیمی از ماجرای تقریظ رهبر معظم انقلاب بر روایت تصویری «عمارت‌خانه خورشید» می گوید

مُهر تأیید بر یک تلاش شبانه‌روزی ۲

ناگفته‌های دکتر «مهدی برادران» مدیر عالی حرم مطهر از اجرای بزرگ‌ترین طرح بازسازی و احیا در حرم رضوی

همه چیز از عنایت امام رضا(ع) بود ۴

روایت مهندس عمرانی که همه زندگی‌اش در خدمت به دستگاه امام رئوف ساخته شد

هر کس سمت امام رضا(ع) بیاید، ماندنی می‌شود ۴

عکس: محمد جواد مشهدی

گفت‌وگو با دکتر حسن بلخاری درباره استفاده از آرایه های هنری در حرم مطهر

پیش به سوی مکتب هنری رضوی

رواق: سال گذشته، محمدجواد استادی با دکتر حسن بلخاری در باره فلسفه هنر و زیباشناسی در حرم مطهر رضوی گفت‌وگویی کرده بود که «قدس» آن را در دو بخش منتشر کرد. حالا به مناسبت رونمایی از تقریظ رهبر معظم انقلاب بر آلبوم «عمارت‌خانه خورشید» که امروز انجام شد، بخش‌های از این گفت‌وگو را باز نشر می‌کنیم.

■ دکتر، با توجه به مطالعات شما در زمینه فلسفه هنر و به خصوص هنر و معماری ادیان، به عنوان مقدمه از دلائل استفاده از هنر و آرایه‌های هنری در فرهنگ شیعی و اماکن مقدسه بگویید.

اجازه بدهید برای ورود به بحث، تعریف جامعی که از هنر به‌ویژه در فرهنگ شرقی و دینی ما وجود دارد ارائه دهم و بعد فلسفه حضور آرایه‌ها در معماری و هنر مقدس را بازگو کنم. هنر در تعریف جامع این است که شما بتوانید یک امر معقول مکنون و یک حقیقت را در یک فرم زیبا به مخاطب ارائه دهید. این جامع‌ترین تعریف از هنر چه در فرهنگ شرقی و چه فرهنگ سنت محور غربی است. بد نیست بدانید یکی از محققان برجسته غرب وقتی در مورد هنر اسلامی صحبت می‌کند فلسفه این آرایه‌ها یعنی این نقوش و کتیبه‌ها و فرم‌های معماری را این می‌داند که مسلمان از فضای خالی هراس دارد و برای غلبه بر هراس خودش فرم‌ها را تولید می‌کند و این فرم‌ها نماینده هیچ معنایی نیستند. من برای اینکه به این ایرادها پاسخ بدهم تأکید می‌کنم که هنر هیچ‌گاه در فرهنگ سنت‌محور خودش چه در شرق و چه در غرب، راوی خودش نیست. در حقیقت فقط فرم نیست و حتماً یک حقیقت و امر معقولی را بازتاب می‌دهد. وقتی تعریف هنر این شد، آن جمال‌های مخصوصی که قرار است این حقیقت را بازتاب بدهند به تبع این حقایق خلق می‌شوند. من در مورد هنر اسلامی، اعتقاد جدی دارم که ما حتی فرم را از معنا به دست می‌آوریم؛ این‌گونه نیست که یک فرم و معنایی باشد و ما تصنعاً به دنبال ایجاد نسبت میان این‌ها باشیم و این معنا را در این فرم ببینیم. اگر گوهری‌ترین مفهوم در تفکر اسلامی و دین اسلام «عبادت» باشد، زمانی که بخواهد در فرمی ظاهر شود و این فرم توسط همین معنا زائیده بشود همان رکوع و سجودی می‌شود که ما در نماز داریم. دومین نکته پس از تعریف هنر این است که فرم در تفکر دینی یک مفهوم مستقل از معنا نیست، بلکه برآمده از معناست. وقتی برآمده از معنا باشد طبیعتاً جایگاه بسیار ویژه‌ای دارد و به عنوان یک پلکان و نردبان و عاملی برای عروج به آن حقیقت استفاده می‌شود. به زبان بسیار ساده‌تر آثار هنری در تمدن اسلامی منشعب از حضرت معنا خلق می‌شود تا برای زائر فضایی خلق کند که او را نسبت به آن حقیقتی که وجود دارد، واقف و واصل کند. بنابراین ما در حکمت هنر دینی برای این آرایه‌ها و این نقوش با یک صفت حائلی طرف هستیم. حضور این آرایه‌ها به سبب متفاوت کردن فضای زندگی آن زائر با آن مکان مقدس است یعنی آرایه‌ها تعیّن قدسی برای مکان درست می‌کنند و ادراک این تعیّن قدسی توسط زائر، حال او را عوض می‌کند. به همین دلیل نیز مفاهیمی چون رنگ و نور عناصر بنیادین این آرایه‌ها محسوب می‌شوند.

■ شما جاهای مختلف دنیا و به خصوص اماکن مذهبی سایر ادیان را نیز دیده‌اید. آن وجه تمایز حرم مطهر رضوی با سایر اماکن مقدس اسلامی و غیر اسلامی را در چه می‌دانید؟

هر دینی نسبت به معابد خودش جایگاهی دارد ولی واقعیت این است که ما در حوزه هنر اسلامی - به طور جامع این را بیان کنم- و در حوزه ادیان یک مفهوم بسیار برجسته و مهم داریم و آن «اصل تجلی» است. میان ادیان مختلف میان هند و ئیسم، اسلام، مسیحیت، بودیسم و یهود بررسی تطبیقی کرده‌ام. در تمامی ادیان غیر اسلام ما یک اصل تحت عنوان «اصل تجسد» را داریم که این اصل آن مفهوم مجرد در قالب انسان را ارائه می‌دهد. به همین دلیل در هندوئیسم پیکره‌های انسانی از خدایان داریم، در بودیسم داریم و در مسیحیت که اصلاً خود کلمه متجسد عیسی مسیح را داریم، در یهودیت متأخر نیز داریم که خدا به صورت انسان در تورات در می‌آید. در تفکر اسلامی ما مطلقاً تجسد نداریم. یعنی هیچ‌گاه در هیچ روایتی و آیتی خداوند صورت تجسد نیافته است. یک جا فقط در سوره اعراف حضرت موسی طلب دیدن خدا را می‌کند که با «لن ترانی» مواجه می‌شود. این دقیقاً نفی تجسد است و جای آن «تجلی» را داریم. آن وقت تجلی ایجاب می‌کند که شما به جای پیکره‌تراشی و شمایل‌نگاری سراغ مفاهیم سمبلیک و نمادین بروید و این مفاهیم است که این نقوش و آرایه‌ها را در حقیقت ایجاد کرده است و نور را به عنوان عنصر محوری و بنیادین معماری و هنر ما در آورده است. اگر شما این نور را از معماری و هنر حذف کنید دقیقاً جوهر این اثر را حذف کرده‌اید. دقیقاً این «الله» که نور آسمان‌ها و زمین است از طریق قاعده تجلی است که در کل هستی به ظهور می‌رسد. تجسد یک جور معماری و هنر را ایجاد می‌کند و تجلی یک جور معماری و هنر دیگر را، به همین دلیل ما در شمایل و نقوش خودمان [در اسلام] شمایل گریز و پیکره گریز هستیم. هنر اسلامی محصول تجلی است و هنر یهودی و مسیحی و بودایی و هندو تجسد است.

■ شما معتقدید مجموعه آستان به لحاظ تحقیقی و مطالعاتی یک فضای بکر است؟

ما شیعیان حقیقت را به عنوان یک امر مکنون دوست داریم و معتقدیم اگر عریانش کنیم از قداستش کاسته‌ایم. بنا بر اطلاعاتی که دارم، از لحاظ اشیای فلزی هنری، در مسئله کتابت و در هر مسئله‌ای و هر چیزی که شما فکر کنید [ما با یک کنز و گنجینه هنری بکر روبه‌رو هستیم]، چرا؟ چون در طول تاریخ هر هنرمندی عاشق این بوده است که برجسته‌ترین کارش را برای امام رضا(ع) انجام دهد. من این مجموعه را به صورت مطلق سزاوار بیان مکتب می‌دانم. کاری که اینجا شده است با عشق و مبتنی بر اعتقاد و نه وظیفه انجام شده و بالطبع محصول وظیفه با محصول عاشقی متفاوت است.

■ استفاده از نور در دوران معاصر در معماری‌های اینچنینی برخلاف گذشته به یک جنبه کارکردی و کاربردی به نظر تقلیل یافته است و آن جنبه‌های معنایی و هنری را ندارد. می‌خواهیم دوباره روی بحث نور و کارکرد هنری‌اش در این مجموعه‌ها صحبت کنید و بعد در تحولاتی که به‌تازگی در مجموعه حرم مطهر اتفاق افتاده است.

در مورد بخش نخست یعنی کارکرد نور فقط یک جمله عرض کنم، نور در حکمت اسلامی نقش مُظهِریت دارد. نور مقام اظهارکنندگی دارد. وقتی که خداوند می‌فرماید: «الله نور السماوات و الارض»، یعنی در حقیقت حضرت حق به نور اظهار می‌شود. حال اگر هر مسلمانی بخواهد حقیقتی را ابزار کند همچون فعل حق، نور مهم‌ترین عامل مظهریتش است. بنابراین از لحاظ معنوی فوق‌العاده است که ما بدانیم این مقام مظهریت از برای نور در حکمت اسلامی در همه ابعاد زندگی مسلمانان من‌جمله هنر و معماری وجود دارد. بنابراین اگر شما از نور در هنر و معماری استفاده می‌کنید می‌خواهید یک مفهوم را به صورت جلی و به صورت بسیار روشن و در عین حال زیبا [بیان کنید] چون نور نه فقط مقام مظهریت دارد بلکه مقام جمال هم دارد. یعنی شما وقتی می‌گویید «الله نور السماوات و الارض» به‌واسطه نور حق نه تنها هستی به ظهور می‌رسد بلکه هستی، زیبا به ظهور می‌رسد. جالب است بدانید ما مهم‌ترین عنصر زیبایی‌شناسی در تفکر اسلامی را نور می‌دانیم، بنابراین استفاده از آن به عنوان یک امر ذاتی در ذات هنر و تمدن اسلامی وجود داشته است. حال اگر سراغ استفاده از نور در ضریح مقدس برویم، باید بگویم که ما با یک نورپردازی مفصل در ضریح مقدس روبه‌رو هستیم. می‌دانیم که امامان نیز «کلهم نور واحد» هستند. اصلاً صفت حقیقی ائمه نور است و ائمه نور هستند. بنابراین پس خود امام مظهر حقایق جلالی و جمالی حضرت حق است. حالا در مدفن حضرت نیز آن نور باید آن مقام مظهریت حقیقت را داشته باشد یعنی نه فقط به عنوان یک امر زینتی و تزئینی و صرفاً زیباشناسانه بلکه بنا به مقام مظهری باید سراغ حقیقتی برود که امام روی آن تأکید کرده است و نور منطبق بر آن حقیقت را پیدا کند و بازتاب بدهد. نور سبز به هر حال نوری است که عرف هست و استفاده می‌شود و نور سیادت و نور پیغمبر اکرم(ص) نیز هست. [ائمه] فرزندان آن پیغمبر هستند و یک اتحاد در عین تمایز و تمایز در عین وحدت وجود دارد و این باید در فرهنگ نیز لحاظ شود.

■ در مدتی که به‌واسطه کرونا و رعایت مسائل بهداشتی مردم به روضه مطهر دسترسی نداشتند، تحولات گسترده‌ای با همین رویکردی که شما اشاره کردید رقم خورد. شما مجموعه این تغییرات را در مسیر اصلاح آرایه‌های هنری چگونه می‌بینید؟

دیروز ما ۶-۵ ساعتی وقت گذاشتیم و همه جا را دیدیم، برای من بسیار جالب بود که جاهایی از حرم را دیدم که تاکنون نتوانسته بودم به عنوان یک محقق هنر و معماری اسلامی ببینم. جاهایی را دیدم که خانم‌ها زیارت می‌کردند و هیچ‌گاه این دسترسی وجود نداشت. آن چیزی که در باب مقام الله وردی‌خان دیدم اصلاً یک جاهایی واقعاً سرتر از مکتب اصفهان در معماری بود و می‌دانم ۹۹ درصد محققان معماری از اینکه چنین چیزی وجود دارد بی‌اطلاع هستند. ما اکنون به کمک یک نورپردازی بسیار زیبا، می‌توانیم بهتر و بیشتر جلوه‌های هنری ناب مکتب معماری اصفهان را که پیش از این هم خودش را اظهار می‌کرد و به رخ می‌کشید، ببینیم. بیننده، حالا یک فضای فوق‌العاده عرفانی و معنوی را در اینجا تجربه می‌کند. چیزی که من دیدم براساس مطالعات بسیار دقیق و با هدف بازگرداندن اصالت انجام شده بود که این خیلی مهم است. بلیه کرونا، فرصت داد که این کار انجام شود. از این فرصت به‌ویژه در مستندنگاری جامع هم باید استفاده کرد چراکه اگر ان‌شاءالله ما رشته مکتب رضوی یا حکمت هنر رضوی را درست کردیم، از همه این کارها و اقدام‌ها به عنوان منابع آن درس استفاده شود.

در قاب خاطره

خاطرات استاد کار هنری از لحظات ناب مرمت ضریح رضوی

نقش عشق

هادی محمدپور، مسئول بخش طلاکاری حرم منور رضوی هم یکی از افرادی است که در طرح بازسازی حرم مطهر رضوی در ایام همه‌گیری کرونا، فعالیت داشته است. او می‌گوید: «۱۷ سال است در حرم رضوی مشغول به کارم. پیش از آن کارهای هنری از قبیل نقاشی و تذهیب انجام می‌دادم. ۱۹ سالم بود که از طریق فرخوان خبردار شدم برای رواق دارالحجه نیاز به نقاش دارند. تست گرفتند و پذیرفته شدم و توفیق پیدا کردم در حرم مشغول به کار شوم».محمدپور اضافه می‌کند: «واقعاً فکر نمی‌کردم روزی برسد توفیق کار در اینجا را داشته باشم. مرحوم مادرم برای پذیرفته شدن من نذر کرده بود. بعدها هم همیشه می‌گفت هر روز صبح از حضرت رضا(ع) بابت این توفیق بزرگ تشکر کن. من هنوز هم هر روز به توصیه مادر عمل می‌کنم و بعد سلام کلی از آقا(ع) تشکر می‌کنم».او پس از شرکت در یک دوره طلا و جواهرسازی و ذوب طلا؛ کارش را با نقاشی و تذهیب در حرم رضوی شروع کرده و به قول خودش توفیق داشته در اجرای طرح‌های هنری رواق‌های دارالحجه و دارالمرحمه مشارکت داشته باشد.او می‌گوید: «سبک آبکاری طلا در حرم مطهر سنتی است.

ما گلدسته‌ها و درهای حرم رضوی را در ایام کرونا با این شیوه آبکاری طلا کردیم و مرمت ضریح و ایوان‌ها را هم انجام دادیم».

محمدپور درباره خاطرات خاص کار در حرم می‌گوید: «زمانی که حرم رضوی برای کرونا بسته شده بود ما در خود ضریح منور رضوی کار می‌کردیم؛ اطرافیان و کسانی که خبردار شده بودند همگی التماس دعا داشتند؛ یادم است شب شهادت حضرت رضا(ع) یکی از آشنایان که خانوادگی درگیر کرونا شده بودند از من خواست برای شفای خانواده‌شان دعا کنم.

وقتی به حرم مشرف شدم، همین که چشمم به گنبد افتاد اشک‌هایم جاری شد. انگار بقیه حاجت‌ها و التماس دعاها یادم رفت...برای آن آشنا دعا کردم... شکرخدا چند هفته بعد، تمام اعضای آن خانواده که درگیر کرونا بودند، بهبود پیدا کردند... در زمان ساخت پنجره زیارتی جدید دارالحجه هم، یادم است که کار باید برای عید سعید فطر تمام می‌شد و خیلی فشرده کار می‌کردیم... داشتیم ورق‌های نقره این پنجره را برای قلم‌زنی آماده می‌کردیم، یک هفته به عید فطر مانده بود که در یک اتفاق دست‌هایم بدجور سوخت و دکتر به من استراحت داد... اما نتوانستم از محیط کار دل بکنم... باز هم در محل کار حضور می‌یافتم تا در حال و هوای کار باشم... در همان ایام هم خدا دختری به من عطا کرد تا زندگی‌ام و خاطرات امروزم از روزهای کار سخت و فشرده، شیرین‌تر شود...».

محمدپور این را هم می‌گوید که: «حرم امام رضا(ع) در برهه شیوع کرونا بسیار خلوت بود و در رواق‌ها ترددی نبود و غربت عجیبی حرم رضوی را فرا گرفته بود؛ دائم آرزو می‌کردیم که زائر و مجاور امکان تشرف به حرم رضوی را پیدا کنند. تازه آن موقع قدر زائرانی را که هر روز به حرم می‌آمدند را دانستیم».

یادداشت

جهاد عمرانی با حفظ معماری سنتی در حرم رضوی

محمد کاظم ملازم الحسینی | شیوع ویروس کرونا و تعطیلی ناخواسته حرم مطهر رضوی، هنگامه عجیبی بود؛ از سویی خیل عظیم زائران مشتاق و از سوی دیگر درهایی که به اجبار بسته شده بودند. اما در این میان فرصت مغتنمی به وجود آمد تا تعمیر، اصلاح و بازسازی فضاهای مذکور در زمینه‌های مختلف هنری، معماری، عمرانی و تأسیساتی با دستور و نظارت مستقیم تولیت محترم آستان قدس رضوی در دستور کار قرار گیرد. در تمام این فعالیت‌ها معماری سنتی حرم مطهر رضوی باید حفظ می‌شد. نتیجه این شد که امروز بعضاً شاهد هستیم زائر و مجاور صرفاً متوجه تعمیر و تکمیل شدن بخش‌هایی از حرم رضوی می‌شوند اما به هیچ وجه برای آنان این شائبه ایجاد نمی‌شود که معماری حرم رضوی تغییر کرده؛ بلکه تمامی بناهایی که بازسازی و مرمت شده‌اند امروز تبدیل به جزئی از همان معماری سنتی شده و در جای خود به درستی نشسته‌اند.

تولیت محترم آستان قدس رضوی نیز تأکید فراوانی بر این امر داشتند که نظرات کارشناسان مختلف در مورد یک مسئله حتماً دریافت شود، این سازمان همواره موضوع بهره‌گیری مداوم از تیم‌های تخصصی و مشورتی استادان، هنرمندان و پیشکسوتان در امر بازسازی معماری سنتی و تزئینات هنری را مد نظر داشته است و در این راستا کارگروه‌های تخصصی بازسازی حرم رضوی با حضور هنرمندان و فعالان حوزه‌های مختلف هنری و عمرانی تشکیل و در همه امور تصمیم‌گیری براساس خرد و نظر جمعی انجام شد.

اصلاحات ضریح مطهر با توجه به موقعیت پیش آمده به صورت وسیع‌تری مطالعه و برنامه‌ریزی شد که از جمله آن می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱-سازه ضریح مطهر: با توجه به آسیب‌های زیاد وارده به سازه ضریح مطهر در سال‌های گذشته بر اثر شرایط خاص محیطی، رطوبت موجود در فضا، شست‌وشوی ضریح مطهر و فشار وارده از تجمع زائران، بررسی‌های گسترده علمی مختلف، کسب نظر دانشگاه صنعتی امیرکبیر، صاحبنظران صنایع شیمیایی و متخصصان نانوتکنولوژی انجام و در نهایت بخش عمده‌ای از سازه آسیب‌دیده با مصالح مقاوم در برابر رطوبت جایگزین و سایر بخش‌ها نیز ضمن زنگ‌زدایی با عایق‌های رطوبتی اصلاح و مرمت شد.

۲-اصلاح تزئینات و معماری: اصلاح و تعویض بخش عمده‌ای از مشبک ضریح مطهر، تعویض و اصلاح شیشه‌های ضریح مطهر، اصلاح قطعات قلم‌زنی شده، مرمت خاتم‌کاری بدنه داخلی ضریح، تعویض سنگفرش کف و اصلاح در ضریح مطهر از مهم‌ترین اقدام‌های هنری و معماری ضریح مطهر است.یکی از مهم‌ترین اقدام‌های انجام شده در زمینه کارهای هنری و معماری سنتی در این روزها آینه‌کاری، کاشی‌کاری، اصلاح نقوش، رنگ‌آمیزی، طلاکاری و سایر تزئینات سنتی در رواق‌های مرکزی، دارالسیاده، دارالشرف و سایر رواق‌های مجاور روضه منوره است.

تعمیر بیش از ۹۰ لنگه در چوبی و ۱۰ در طلا و نقره، عایق‌کاری و ایزولاسیون و اصلاح سنگفرش آسیب‌دیده رواق‌ها و صحن‌های مختلف از جمله سایر اقدام‌های عمرانی انجام شده است.

در زمینه تأسیسات نیز می‌توان به اصلاح سیستم صوت، شبکه برق‌رسانی، توسعه شبکه انتقال اطلاعات و زیرساخت‌های مربوطه و همچنین سیستم‌های گرمایشی و سرمایشی، اصلاحات تابلوهای برق و سیستم روشنایی رواق‌های مرکزی اشاره کرد.

روایة

چندساعت با دکتر محمدناصر آینه‌چیان
مدیر بخش هنری سازمان فنی و نگهداری حرم مطهر رضوی

ضیافت نقش‌ها و رنگ‌ها

مجید تربت‌زاده: «باید بروم، دقیق کارها را نزدیک ببینیم... آنجا هر چه بخواهید برایتان توضیح می‌دهم...». پس از سلام و احوالپرسی این تقریباً نخستین جمله‌ای است که دکتر آینه‌چیان، درباره خودش و کارش به ما می‌گوید. بی‌راه هم نمی‌گوید. زیبایی و عظمت نقش و نگارها و طرح‌های مختلف هنری که همه جای بارگاه امام هشتم(ع) روی در و دیوار صحن‌ها و رواق‌ها به چشم می‌خورد، توصیف‌کردنی نیست. حتی طرح و نقشه‌های اولیه‌ای که روی کاغذها شکل گرفته اند، آن‌قدرها زنده نیستند و جان ندارند که به کمکشان بشود درباره عظمت و قداست هنری که روی ستون‌ها، دیوارها، منارها و همه جای حرم مطهر، از سرداب و روضه منوره بگیرید تا رواق‌ها و صحن، نقش بسته‌اند، حرف زد.

■ **به برکت وجود امام رضا(ع)**

با اصرار من چند جمله می‌گوید که دانش آموخته رشته هنرهای تجسمی است، به قول خودش بزرگ شده همین بارگاه است و ارادتش به دستگاه رضوی، خانوادگی است و خودش خواسته اگر هنر، خلاقیت و پشتکاری دارد همه را پای این همین ارادت و پیشینه خانوادگی خرج کند. برای همین، حالا و چند سال پس از بازنشستگی، هنوز که هنوز است پای کار حفظ و مرمت بناها و معماری حرم مطهر مانده و خستگی و بازنشستگی نمی‌شناسد. هنوز هم وقتی درباره زیبایی و اصالت کاشی‌های سلطان سنجری اطراف روضه منوره حرف می‌زند، حس می‌کنید تحسین و شوق از صدایش می‌بارد. هنوز خاطره بازسازی و ترمیم آینه‌کاری‌های زیر گنبد و روضه منوره در انفجار تروریستی سال ۱۳۷۳ آسیب دیده بودند برایش تازگی دارد و چقدر خوب توضیح می‌دهد که چطور خودش و همکارانش موفق شده‌اند در کوتاه‌ترین زمان ممکن، کل قسمت‌های آسیب‌دیده را بازسازی کنند. با همین صحبت‌هاست که متوجه می‌شوم کار دکتر آینه‌چیان و گروه هنری و فنی‌اش، فقط خلق طرح‌های هنری کم‌نظیر و اجرا و پیاده کردن آن‌ها در رواق‌ها و صحن‌های تازه تأسیس نیست. آثار هنری و معماری حرم مطهر همواره به دلایل مختلف و با گذشت زمان در معرض آسیب قرار می‌گیرند و اگر توجهٔ متخصصان، معماران و هنرمندان به حفظ و نگهداری اصولی آن‌ها نباشد، به مرور زیبایی و شکوهشان را از دست می‌دهند.

■ **از آینه‌کاری تا قلمزنی**

وقتی صحبت از حفظ، نگهداری و ترمیم گنجینه‌های هنری حرم مطهر رضوی می‌شود، استاد آینه‌چیان برایم توضیح می‌دهد در حوزه کاری‌اش، با همه رشته‌ها و شاخه‌های هنری سروکار دارد و آن‌هایی که در کنارش به کار مشغول‌اند در همه شاخه‌ها از جمله طراحی، نقاشی، آینه‌کاری، گچ‌کاری، کاشی‌کاری، چوب‌وتذهیب، قلمزنی، نقره‌کاری، آبکاری طلا و... فعالیت می‌کنند. البته تأکید می‌کند برای اطلاع بیشتر از گستردگی کار باید با هنرهای به‌کاررفته در بخش‌های مختلف حرم مطهر آشنا باشیم. مثلاً آینه‌کاری‌های رواق روضه منوره به جز تغییرات و تعمیرات اخیر که در دوره شیوع کرونا انجام شد، در دو دوره دیگر مرمت شده است. نوبت اول در سال ۱۳۳۸ و بار دوم در بمب‌گذاری سال ۱۳۷۳ که قسمت‌های مختلف این رواق مورد مرمت قرار گرفته و استاد آینه‌چیان جسته و گریخته، لابه‌لای صحبت‌هایش نه به صورت فنی و تخصصی که خاطره‌وار برایم از کار دشوار مرمت این آثار ارزشمند هنری و معنوی گفت.

■ **عناصر هنری**

مردی که ترجیح می‌دهد کمتر از خودش و زحماتی که به اتفاق دیگر هنرمندان و متخصصان کشیده است حرفی بزند، شاید بی‌اختیار لابه‌لای صحبت‌هایش گریزی می‌زند به دشواری‌های کار. اگرچه حین حرف زدن جلو چشم من با قلم ساده کلمه «رضا» را روی کاغذ می‌نویسد و در کمتر از یک دقیقه با گل و بلبل به این کلمه جان می‌بخشد تا گلواژه‌ای روی کاغذ شکل بگیرد، اما از آن هنرمندان یا مثلاً مهندسانی نیست که فقط توی اتاق یا پشت میز طراحی بنشیند، حاصل هنر و ایده‌های تازه‌اش را بریزد روی کاغذ طراحی و بدهد که دیگران اجرا کنند. به نظر می‌رسد دوست دارد متبرک شدن طرح‌ها و نقش‌ها را وقتی روی دیوارها، گلدسته‌ها و گوشه و کنارحرم جان می‌گیرند، از نزدیک ببیند. نفس به نفس قلمزن‌ها، معماران، کارگران و... باشد و همه سخنی‌ها و لذت‌ها را با هم بچشند. این لذت بردن و درافتادن با دشواری‌های کار به قول خودش گاهی می‌تواند بر فراز گلدسته ۷۰ متری صحن پیامبر اعظم(ص) باشد که باید مراقب وزش بادهای قدرتمند باشی و یا در عمق چند متری، زیر زمین، حین کار روی آزاره‌ها و دیواره‌های رواق‌های تازه ساخته شده. در همه این سال‌ها هیچ کدام از این مشکلات، حتی بیماری سخت و سقوط از ارتفاع و شکستن دست و... سبب نشده اخلاق استاد آینه‌چیان عوض شود و قید حضور همیشگی پای کار را بزند.

همه ماجرا هم فقط بحث حفظ، نگهداری و ترمیم میراث ارزشمند هنری در حرم مطهر رضوی نیست یعنی به جز اینکه می‌توانید ردپای تلاش‌های استاد آینه‌چیان و تشکیلات هنری حرم مطهر را در بازسازی فضای زیر گنبد در سال ۱۳۷۳ ببینید، در سایر سازه‌ها، فضاها و اماکنی که از دهه ۷۰ به بعد در حرم مطهر ساخته شده‌اند و همچنین در طراحی تغییرات اخیر نیز تلاش‌ها و هنرمندی‌های ایشان دیده می‌شود. یک نمونه‌اش ضریح فعلی است که اگرچه طراحی‌اش حاصل تلاش استاد فرشچیان و خدادادزاده است، اما من در جست‌وجوهایم به

خبر و مصاحبه‌هایی از اواسط دهه ۸۰ و زمان نصب ضریح جدید برخوردم که یکی از مسئولان وقت آستان قدس رضوی گفته بود: «... از سال ۷۲ روی ماکتی که آقای آینه‌چیان آماده کرده بودند، استاد فرشچیان طرحی را پیاده کردند و بعد ایشان روی کاغذ شروع به توسعه همان طرح کردند...».

از ضریح که بگذریم، می‌رسیم به رواق دارالرحمه. دکتر آینه‌چیان همان اوایل صحبت‌هایش وقتی پرسیدم اگر بخواهیم نمونه‌های عینی کار و آثارشما و سایر هنرمندان بخش هنری حرم مطهر را از نزدیک ببینیم، کجا و کدام قسمت را پیشنهاد می‌کنید؟ گفته بود دارالرحمه. دارالرحمه واقعاً برای خودش گنجینه هنری معاصر و بی‌نظیری است. سال ۱۳۸۶ وقتی این رواق افتتاح شد هنوز آینه‌کاری‌ها و تزئیناتش تمام نشده بود، استاد آینه‌چیان به عنوان مسئول بخش هنری سازمان عمران و توسعه حریم حرم حضرت رضا(ع) در مورد نوع هنر به کار رفته در معماری سقف این رواق به خبرنگاران گفته بود: «هنر به کاررفته در معماری سقف‌ها در ایران، هنر ناب و بی‌نظیری است. طلاکاری، نقره‌کاری، رنگ‌آمیزی، گچ‌کاری و آینه‌کاری پنج عنصر هنری به کار گرفته شده‌در ۳۶۰ قالب سقف این رواق است که در مدت زمان فوق‌العاده پنج روز اجرا شده است. معماری به کار رفته در رواق دارالرحمه حاصل نگاه تخصصی در این زمینه است. هیچ کدام از پروژه‌های پس از انقلاب در اماکن متبرکه گستردگی ساخت و معماری رواق دارالرحمه را نداشته است و این معماری و طراحی با حوصله و کارشناسی استادان برجسته ایران صورت گرفته که مطابق با کارهای جهانی و با توجه به نیاز اقلیمی و مقتضیات زمانی بوده است».

■ **بدون ارادت و معرفت، نمی‌شود**

دکتر آینه‌چیان همان طور که گفتم اصلاً اهل خاطره گفتن نیست. البته درست هم نیست که بخواهد از کارش خاطره خاصی را بگوید. کاری که با توجه به دلبستگی‌ها و ارادت آینه‌چیان، لحظه لحظه‌اش می‌تواند خاطره باشد؛ حالا می‌خواهد کار گردن برای ترمیم پایه‌های ضریح باشد که همین چند ماه پیش انجام شد، آبکاری و جلا دادن گنبد طلا باشد که به قول ایشان، اسرار خاص خودش را دارد، کار روی تزئینات بسیار زیبای سرداب حرم باشد، طراحی و اجرای پنجره جدید زیارت در رواق دارالرحمه باشد یا طرح‌های برشماری که قرار است به‌زودی روی دیوارها و ستون‌های اماکن در حال ساخت نقش ببندد. درست است که او و سایر همکارانش، تخصص، دانش و مهارتی ستودنی در کارشان دارند، اما همه این‌ها ابزار لازم و نه کافی برای کارشان است. به جز این‌ها باید ارادت و ذوق و شوق هم باشد. باید معرفت هم باشد وگرنه محال است بدون ارادت به آقا، بدون معرفت نسبت به امام رضا(ع) و جایگاهش، این همه هنر از سرینجه استادکارانی مثل آینه‌چیان جاری شود و هر روز به زیبایی ملکوتی این صحن و سرا بیفزاید. هم شما، هم من و هم استاد آینه‌چیان می‌دانیم امکان ندارد بشود همه اتفاق‌های هنری بزرگ و خوبی که در طرح بازسازی اخیر انجام شده را در قالب یک گفت‌وگو یا گزارش آورد چه برسد به کارهای ارزشمند و بزرگی که در ۳۰ یا ۴۰ سال اخیر در حرم انجام شده است.

عکس‌ها: محمدجواد مشهدی / احمد حسنی - محمدمهدی دارا

امیر مهدی حکیمی از ماجرای تقریظ رهبر معظم انقلاب بر روایت تصویری «عمارت خانه خورشید» می‌گوید

مُهر تأیید بر یک تلاش شبانه‌روزی

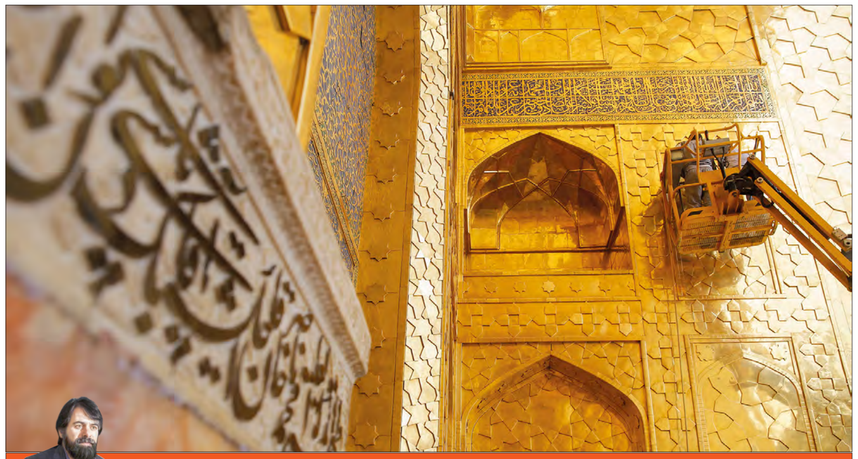

رهبر معظم انقلاب می‌گویند که من روایت تصویری را دیده‌ام و متنی را ناظر بر آن آماده کرده‌ام که امروزه به عنوان تقریظ رهبر معظم انقلاب بر روایت تصویری «عمارت خانه خورشید» شناخته می‌شود| روزهایی را در حرم به یاد دارم که شبانه‌روزی و به صورت ۲۴ ساعته همکاران و دوستان در حرم مشغول فعالیت بودند| همه این‌ها برای رفاه زائر است تا امر زیارت برای مردم تسهیل شود

گزیده

محسن فاطمی‌نژاد: با تصمیمی که ستاد ملی مقابله با کرونا در روزهای منتهی به نوروز ۹۹ می‌گیرد، حرم مطهر امام رضا(ع) وضعی بی‌سابقه را بر خود می‌بیند. سکوت جای همهمه زائرها را گرفته و دیگر تصویر زائری در آینه‌کاری‌ها متکثر نمی‌شود. در چنین شرایطی است که به گفته امیرمهدی حکیمی تلاشی شبانه‌روزی برای استفاده حداکثری از آنچه پیش آمده شکل می‌گیرد و این موقعیت پیش‌بینی نشده را بدل به یک فرصت استثنایی برای تسهیل امر زیارت می‌کند. رئیس مؤسسه آفرینش‌های هنری آنچه در این دوران از بهسازی، بازآرایی و تعمیرات در حرم مطهر رقم خورده را بی‌سابقه و فوق‌العاده می‌خواند و از ماجرای تقریظ رهبر انقلاب بر گزارش این اقدام‌های بی‌سابقه می‌گوید. آنچه در ادامه می‌خوانید مشروح گفت‌وگوی ما با امیرمهدی حکیمی، رئیس مؤسسه آفرینش‌های هنری آستان قدس رضوی در خصوص فرایند مرمت و بازآرایی گنجینه هنری آستان قدس در روزهای کرونا و اقدام‌های انجام گرفته در این خصوص است.

■ **جناب حکیمی! از ماجرای شکل‌گیری کتاب یا آلبوم «عمارت خانه خورشید» و پس از آن تقریظ رهبر معظم انقلاب بر آن بگویید.**

همه می‌دانیم که شیوع گسترده بیماری کرونا در ایران و جهان و شکل‌گرفتن محدودیت‌های کرونایی و موج گسترده سال نخست، به دنبال خودش تعطیلی تمامی اماکن مذهبی و وقف و آمدها و به تبع آن حرم مطهر را در پی داشت. هر چند تعطیلی حرم برای یک مدت برای امر زیارت بود ولی به واسطه همین تعطیلی، فضایی در حرم فراهم شد که شاید در تاریخ بی‌نظیر بود. این را از این جهت می‌گویم که هیچ وقت حرم تعطیل نبوده و امکان مرمت و بازآرایی این گنجینه نفیس هنری اعم از معماری‌ها، کاشی‌کاری‌ها، آینه‌کاری‌ها، درها و این‌ها در حرم وجود نداشته است؛ حالا اگر فرصتی در گوشه‌ای فراهم می‌شده، این مرمت‌ها انجام می‌شده است اما در خود روضه منوره مثلاً هیچ وقت امکان تعطیلی و بستن عبور و مرور وجود نداشت و هیچ وقت فضایی برای بازسازی و بازآرایی شکل نمی‌گرفت. با این شرایطی که پیش آمد، همکاران فرصت را در حرم مطهر مغتنم شمردند و به بررسی و کنکاش نقاطی که به مرور زمان دچار آسیب شده بود و نیاز به مرمت داشت، پرداختند. بعضی آینه‌ها به مرور زمان اکسیده شده بود، یک نقاطی کاشی‌ها مشکل پیدا کرده بود؛ حتی بحث‌های زیرساختی چون شبکه برق‌رسانی در حرم وجود داشت که در آن باید کابل‌های قدیمی نوسازی می‌شد یا در حوزه‌های اطفای حریق و امنیتی تعمیراتی شکل می‌گرفت. ضمن اینکه مرمت مطهر، قلم‌کاری‌ها، درهای طلا و درهای چوبی همه نیاز به یک مرمت، بازآرایی و بازسازی داشت. حدود یک سال به صورت فشرده و گسترده و به صورت چند شیفت روی این موضوع کار انجام گرفت. بنده روزهایی را در حرم به یاد دارم که شبانه‌روزی و به صورت ۲۴ ساعته همکاران و دوستان در حرم مشغول فعالیت بودند.

در همین هنگام، یک وقتی از طرف دفتر و شخص تولیت معزز به بیت رهبر معظم انقلاب این خبر می‌رسد که این روزها حرم در حال تعمیرات و بازسازی است. در وهله نخست این پرسش و نکته پیش می‌آید که مگر حرم چه مشکلی داشته که اکنون نیاز به این بازسازی دارد؛ در ظاهر امر هم، حرم مشکلی نداشت اما وقتی که آدم دقیق می‌شد باشد. پس از اینکه از فعالیت‌های این ۱۰-۱۱ ماه، گزارش‌ها جمع‌آوری شد، گزارش نهایی در سفر تولیت معزز، خدمت مقام معظم رهبری می‌رسد و تقدیم حضرت آقا می‌شود. پس از گذشت مدتی نیز حضرت آقا گزارش را ملاحظه می‌کنند و در سفر بعدی که تولیت خدمت ایشان می‌رسند، رهبر معظم انقلاب می‌گویند که من روایت تصویری را دیده‌ام و متنی را ناظر بر آن آماده کرده‌ام که امروزه به عنوان تقریظ رهبر معظم انقلاب بر روایت تصویری «عمارت خانه خورشید» شناخته می‌شود.

مجموعه عمارت خانه خورشید گزارشی از همه آن چیزهایی است که این ماه‌ها در درون حرم شکل گرفته است. به عبارتی در دورانی که حرم تعطیل بوده و زائران نمی‌توانسته‌اند به صورت حضوری به زیارت مشرف شوند، همکاران ما در حرم چندشیفته و عرض ارادت به این آستان کرده‌اند، گزارش تهیه می‌کردیم، تصمیم گرفتیم عکس‌هایی را گزینش کنیم و آن‌ها را به همراه گزارش عملکرد در قالب یک روایت تصویری و کتابی با عنوان «عمارت خانه خورشید» جمع‌آوریم کنیم. در این کتاب نیز سعی کردیم به یک کار خاص در گرافیک، طراحی و متن برسیم و نتیجه نهایی یک گزارش عددی هنری باشد. پس از اینکه از فعالیت‌های این ۱۲-۱۱ ماه، گزارش‌ها جمع‌آوری شد، گزارش نهایی در سفر تولیت معزز، خدمت مقام معظم رهبری می‌رسد و تقدیم حضرت آقا می‌شود. پس از گذشت مدتی نیز حضرت آقا گزارش را ملاحظه می‌کنند و در سفر بعدی که تولیت خدمت ایشان می‌رسند، رهبر معظم انقلاب می‌گویند که من روایت تصویری را دیده‌ام و متنی را ناظر بر آن آماده کرده‌ام که امروزه به عنوان تقریظ رهبر معظم انقلاب بر روایت تصویری «عمارت خانه خورشید» شناخته می‌شود.

■ **در همین دورانی که اشاره کردید ما شاهد بازدید استادان و هنرمندان از فرایند بهسازی و تعمیرات در مجموعه آستان بودیم. ایده دعوت از استادانی چون دکتر بلخاری با هنرمندانی چون آریا عظیمی‌نژاد از کجا آمد؟**

آن روزها من هنوز در مؤسسه آفرینش‌ها حضور پیدا نکرده بودم و مشاور دکتر برادران مدیر عالی حرم مطهر بودم. آنجا گفت‌وگوهایی شد که خود مرمت و بازآرایی این گنجینه نفیس با کارهای نو همچون نورپردازی ضریح مطهر که نور فیروزه‌ای آمده یا نورپردازی جاهای دیگری چون رواق توحیدخانه که در آن چیزهایی بود که باید به اصل هنری خودش برمی‌گشت، نیاز به مشورت‌های استادان، هنرمندان و صاحبنظران داشت. برای آنکه یک امر و تصمیم تخصصی رقم بخورد، استادانی چون دکتر بلخاری و برخی دیگر از هنرمندان دعوت می‌شدند و از آن‌ها نظر گرفته می‌شد. من به یاد دارم برای همان رواق توحیدخانه و نقش برجسته‌های روی سنگ‌های مشهد -که به سنگ‌های هرکاره شناخته می‌شوند- حدود ۳۲ نظر داده شد یعنی ۳۲ فضای نمونه آماده شد و افراد مختلفی حدود ۴۰- ۳۰ نفر از صاحبنظران و هنرمندان رشته‌های مختلف آمدند و حضور پیدا کردند و بعد در جمع‌بندی به این اتفاقی که شبانه‌روزی کار کرده‌اند تا اصلاحات و بازآرایی‌ها شکل بگیرد. من فکر نمی‌کنم که در تاریخ تعطیلی‌ها این حجم از کار کردن سابقه داشته باشد. همه این‌ها برای رفاه زائر است تا امر زیارت در زمانی که شرایط فراهم شد و درها باز شد، بهبود پیدا کند و امر زیارت برای مردم تسهیل شود. تهیه این گزارش در واقع برای این بوده که هم رهبر انقلاب و هم در ادامه مردم بدانند که ویروس کرونا اگرچه مانع زیارت حضوری برای مدتی شد اما فضایی فراهم کرد که خادمان آن‌ها شرایط را برای زیارت تسهیل کنند.

■ **تهیه این روایت تصویری «عمارت خانه خورشید» با کدام قسمت از مجموعه آستان قدس بوده است؟**

مجموع اطلاعات از بخش‌های مختلفی در حرم و آستان جمع‌آوری شده است اما اینکه این گزارش نگاشته و تنظیم شود و کارهای گرافیکی و چاپ روایت تصویری در قالب «عمارت خانه خورشید» شکل بگیرد در مؤسسه آفرینش‌های هنری به سرانجام رسیده است.

■ **تا جایی که اطلاع دارم نظر مجموعه مدیریتی حرم مطهر این است که باید آنچه در فرایند بهسازی‌ها توسط هنرمندان در حرم مطهر رخ داده است، به اطلاع عموم مردم برسد. مؤسسه آفرینش‌های هنری غیر از این آلبوم و روایت تصویری، چه تولیدات و مصنوعات هنری را در این خصوص در نظر گرفته است؟**

یک کارهایی پیشتر از جمله یک گزارش تصویری با عنوان «زیر سایه پرچم» در مرکز رسانه آستان کار شده است که کار خوبی بود.

ما یک کار مستندی را از همان دوره شروع کردیم که به نظرم تا دو سه هفته آینده به اتمام برسد و روایت تصویری همین اتفاقات یا یک بیان هنری و زبان خاص است. این کار اکنون در مراحل صداگذاری و موسیقی و این‌هاست. این مستند روایت متفاوتی از این بازسازی‌ها و عملکرد این دوره با یک بیان هنری و تصویربرداری‌های خاص است که امیدوارم زودتر به نتیجه برسد.

غیر از این موارد، این امر نیازمند اطلاع‌رسانی‌های گسترده دیگری نیز هست؛ چرا که این حجم از تغییر و تحول و مرمت و بازآرایی حرم مطهر بی‌سابقه بوده است و یک کار فوق‌العاده‌ای به حساب می‌آید. امیدوارم این کارهایی که ما و دوستان خوب ما در مرکز رسانه آستان قدس و دیگر مجموعه‌ها انجام می‌دهند به سرانجام برسد تا مردم بدانند که اگر کرونا موجب تعطیلی زیارت حضوری شد ولی این به معنای تعطیلی مجموعه آستان قدس در این راستا بود که امر زیارت را برای مردم تسهیل کند.

■ **اسم مجموعه اخیری که ذکر کردید هم مشخص شده است؟**

هنوز روی عنوان به نتیجه خاصی نرسیده‌ایم ولی روایت، روایتی خاص و از زبان شیخ بهایی به عنوان کسی است که پایه‌گذار بحث‌های معماری در حرم است.

■ **یک نکته را دکتر بلخاری پیشتر گفته بودند که در حال کار روی مکتب هنری رضوی هستند. چیزی راجع به این قضیه نیز می‌دانید که این بحث به کجا رسیده است؟**

این پیشنهادی بود که خود من به جناب دکتر بلخاری دادم که ما یک مکتب هنر رضوی یا مکتب هنر اسلامی داشته باشیم. در مؤسسه آفرینش‌ها مکتب هنر رضوان را داریم و اکنون نیز تلاش می‌کنیم آموزش هنر به صورت گسترده و به صورت مکتب باشد. هنر در تأثیرگذاری‌اش بیش از هر چیز، وابسته به شیوه مکتب‌خانه‌ای و رابطه سینه به سینه استاد و شاگردی است. این اتفاق را اینجا در مؤسسه شروع کرده‌ایم و برای آن طراحی‌هایی نیز انجام گرفته است که امیدواریم در ماه‌های آینده خبرهای جدی و خوبی راجع به این اتفاق و آموزش‌ها به صورت مکتب‌خانه‌ای و تحت عنوان مکتب هنر اسلامی رضوی به اطلاع عموم برسانیم.

یادداشت

نزدیک شدن به معنای آرمانی زیارت

زبان خشت و آیینه

محمدجواد استادی: در فرهنگ ریشه‌دار و کهن ایران‌زمین، آیین همواره بخشی جدایی‌ناپذیر از زیست فردی و اجتماعی بوده است. پس از استقرار اسلام در این سرزمین و سرسپردگی ایرانیان به دین روشنگر، حضور و آمیختگی مبانی و نگره‌های دینی با همه مؤلفه‌های جاری در نظام اجتماعی پررنگ‌تر و البته کاربردی‌تر شد. پیوند دامنه‌دار و در هم تنیده پندارهایی چون دعا، زیارت و مانند آن، با جریان رایج زیست و پاره‌های تمدنی پیشینی شاکله‌ای سترگ به نام مناسک اسلامی را به وجود آورده است.

مکان و عناصر کالبدی‌اش از آن روی که بستر گشنگری و تعاملات جهان انسانی است نخستین عامل تأثیرپذیر و تأثیرگذار در نمود مناسک مورد اشاره است. به دیگر سخن ویژگی‌های برجسته مکانی چون ریخت‌شناسی کالبد، آرایه‌های معمارانه، تزئینات کاربردی و غیرکاربردی و مواردی از این دست در معنایافتن و معنابخشیدن به مناسک نقشی بی‌بدیل داشته و دارند. حرم مطهر رضوی در درازنای سده‌های گذشته نمونه‌ای بی‌نظیر در راستای بررسی این وابستگی دوسویه معنایی و کالبدی است. مجموعه بزرگ کالبدی بارگاه نورانی حضرت رضا(ع) همچون آیینه‌ای است که حقایق و معارف اعتقادی اسلام را به شکلی ملموس و محسوس و البته بر بنیاد پندارهای والاگوهر و رمزآلود حکمت اسلامی بازتاب می‌دهد. هنرمند مسلمان ایرانی در همه این سال‌ها کوشیده است تا آنچه را که از دریای بی‌کرانه معنای توحیدی صید می‌کند با زبان خشت و سنگ در معرض حضور دلباختگان این آستان مقدس قرار دهد. آنچه در کالبدسازی و معماری برآمده از فرهنگ اسلامی انتظار است ایجاد زمینه بایسته برای تعالی بخشی مناسک، باورها و رفتارهای دینی جامعه اسلامی است. به سخن دیگر این فضای کالبدی زمینه پیوست انسان با مبدأ را فراهم آورده و با وجود این جهانی بودن، همه حجاب‌های گیتایی دیگر که بازدارنده این پیوست میونبی هستند را به کناری می‌زند.

در این میان ولی فرهنگ شیعی بیشترین نقش را در بازنمود شالوده‌های خویش با زبان ویژه هنری‌اش در میانه هنر اسلامی داشته است. در هر زمانه تاریخی شاهد بروز و پیدایش سبکی ویژه و برآمده از فن‌سالاران، معماران و هنرمندان آن روزگار هستیم که برگی زرین و افتخارآمیز برای مردم آن عصر به شمار می‌آید. اکنون با مروری بر نقطه نقطه حرم مطهر رضوی، می‌توان دوره‌های تاریخی گوناگون را بر پایه شگردها، مصالح و هنرهای به کار رفته از یکدیگر بازشناخت. در این میان حد اعلای معماری و آرایه‌های موجود در حرم مطهر، در روضه منوره به عنوان کانون مرکزی امر زیارت و مرکز قدسیت و معنویت این حرم مطهر به چشم می‌آید و بی‌نظیرترین خطوط، کاشی‌کاری‌ها، سنگ‌نوشته‌ها و آینه‌کاری‌ها در این مجموعه مقدس قرار گرفته است.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، با توجه به رشد جمعیت و فراهم آمدن حضور زائران و دلدادگان حضرت رضا(ع) مجموعه روضه منوره همیشه آکنده از جمعیت بوده و امکان بازنگری و بازسازی احتمالی بخش‌های گوناگون این گنجینه بزرگ و در ادامه آن آفرینش‌های هنری تازه فراهم نیامده بود. با گسترش بیماری کرونا و ایجاد محدودیت‌هایی در امر زیارت، فرصتی ویژه برای تحقق این امر گرانمایه فراهم آمد.

از جمله گام‌های نخستین در این راستا، بررسی باریک‌بینانه وضعیت موجود و نواقص و کاستی‌های احتمالی کالبدی و آرایه‌ای موجود در این مجموعه مطهر با بهره بردن از مشورت کارآزمودگان و دانشمندان چیره‌دست و آگاه بوده است. گزینش بهترین شیوه‌های اصلاح و بازسازی بر پایه به‌روزترین ابزارها و مواد مورد نیاز و متناسب به فضای قدسی موجود از دیگر اقدام‌های مجموعه مدیریت حرم مطهر بوده که در این مدت به سرانجام رسیده است. بازپیرایی ضریح مطهر رضوی، اصلاح نور روضه منوره، اصلاح نور ضریح مطهر رضوی، ترمیم آرایه‌های درونی ضریح مطهر، بازسازی و نگهداری بیشتر از کاشی‌کاری‌های ارزنده سنجری در مجموعه روضه منوره، ساخت سنگ‌نبشته‌های تازه در روضه منوره، احیای در و پنجره‌ها، بازسازی رواق‌های توحیدخانه، دارالسیاده و رواق شیخ بهایی، اصلاحات زیربنایی و فنی در صحن‌های حرم مطهر و در نهایت بازنگری در فعالیت‌های تأسیساتی از جمله شایان توجه‌ترین اقدام‌های انجام شده است. آنچه در این میان برجسته‌تر از موارد دیگر است تکیه بر هنر هنرمندان معاصر و بهره بردن از خلاقیت ایشان در راستای آفرینش آرایه‌هایی نو در کالبد حرم مطهر بوده است تا افزون بر احیا و نگاهبانی از آنچه از گذشته وجود داشته است، نسبت به بروز و ظهور هنر در خور کنونی نیز گامی جدی برداشته شده باشد. همچنین از دیگر ویژگی‌های کار سترگ انجام شده در مجموعه حرم مطهر توجه به دورویکرد بازرش آینه‌پژوهی و دگرگونی‌های آینده از یک سو و بهره بردن از فناوری و دانش روز در راستای اقدام‌های صورت گرفته از سوی دیگر بوده است.

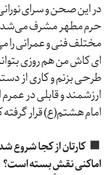

اصلاحات انجام شده گامی کوچک در راستای تحقق شرایط زیارت آرمانی برای دلدادگان حضرت رضا(ع) بود تا بتواند تصویری مجسم از معانی بلند و یگانه دینی را به وجود آورد.

قاب خاطره

نقش ارادت، از ضریح تا بلندترین گلدسته‌ها

سارا صالحی: در جای جای بارگاه منور رضوی، از ضریح مطهر تا گلدسته‌های بلندقامت حرم نقش زده و دیدن این همه نقش و نگار چشم هر بیننده‌ای را مجذوب می‌کند. در این مدت طولانی خدمت، خاطرات بسیاری از همجواری با امام رئوف دارد، با «محمدجواد براتی» یکی از سرپرستان واحد هنری سازمان فنی و نگهداری حرم مطهر رضوی در رابطه با ماجرای خدمت در دستگاه نورانی امام هشتم به گفت‌وگو پرداختیم که در ادامه می‌خوانید.

■ **ماجرای ۲۰ سال خدمت آقای براتی از کجا شروع شد؟**

من در رشته معماری و آینه‌کاری دیپلم گرفتم و پس از آن، در حوزه نقاشی دیواری در مساجد، هتل‌ها و پارک‌ها مشغول به کار شدم. مغازه کوچکی هم داشتم که نقاشی سیاه‌قلم می‌کشیدم، حتی گاهی در پارک می‌نشستم و طرح پرتره می‌کشیدم. تا اینکه به توصیه یکی از اقوام که در بخش‌های فنی حرم مطهر رضوی مشغول به کار بود، توانایی خودم را در زمینه‌های هنری ارائه کردم، شاید به کار بیایم. آن زمان، اول جوانی‌ام بود و خیلی پر شر و شور بودم و با خودم فکر کردم، من کجا و کار برای آقا امام رضا(ع) کجا! من چند وقت پیشتر، تمثالی از حضرت ابوالفضل(ع) کشیده بودم که آن را همراه چند کار دیگر برای نشان دادن به عنوان نمونه به آقای ناصر آینه‌چیان، مسئول هنری سازمان عمران و توسعه حریم حرم رضوی آورده‌م. به خاطر ارادتی که همیشه به حضرت عباس(ع) دارم، در دلم به نیت ساقی دشت کربلا نذری کردم تا مورد تأیید قرار بگیرم. بحمدالله نذرم پذیرفته شد و خیلی زود در دستگاه حضرت رضا(ع) مشغول به کار شدم.

■ **فکرش را می‌کردید روزی یکی از خادمان هنرمند صحن و سرای امام هشتم باشید؟**

حقیقتاً نه. البته مثل خیلی از جوانان آرزومند به خدمت در این صحن و سرای نورانی، من هم هر وقت برای زیارت به حرم مطهر مشرف می‌شدم و خادمان فعال در بخش‌های مختلف فنی و عمرانی را می‌دیدم، از ته دل آرزو می‌کردم که ای کاش من هم روزی بتوانم روی یک سقف و یا دیوار حرم طرحی بزنم و کاری از دستم برآید. خودم نمی‌دانم چه کار ارزشمند و قابلی در عمرم انجام دادم که مورد قبول خدا و امام هشتم(ع) قرار گرفته که کار در حرم آقا نصیبم شد.

■ **کارتان از کجا شروع شد و کار هنری شما روی چه اماکنی نقش بسته است؟**

نخستین مأموریتم، کار روی ساختمان بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی بود و پس از آن در اماکن متبرکه بسیاری از جمله مقبره شیخ محمد عارف (پیر بالاندوز) و رواق‌های مختلف حرم رضوی کار کردم. ولی از این بین، رنگ‌آمیزی سقف سرداب حرم مطهر و همین طور مناره‌های ایوان ولی‌عصر صحن پیامبر اعظم(ص) شاخص‌تر است. مقرنس‌کاری روی مرتفع‌ترین گلدسته‌های ایران در صحن حرم رضوی، از افتخارات عمر حرفه‌ای من است.

■ **در این مدت طولانی خدمت زیر پرچم امام هشتم(ع)، حتماً خاطرات زیادی از عنایت و توجه حضرت دارید؟**

پس از اینکه سه سال در حرم مطهر مشغول بودم، با من تسویه حساب شد و بیکار شدم. در حالی که تازه تشکیل خانواده داده بودم و از طرف دیگر، پدرم تصادف سختی کرد و من به عنوان فرزند بزرگ‌تر همه با مسئولیت بر عهده‌ام بود. این شرایط دشوار شغلی و خانوادگی، فشار زیادی به من وارد کرد و واقعاً دلم شکست. با همین احوال و دل شکسته به زیارت مشرف می‌شدم و خدمت آقا، عرض حاجت می‌کردم. چندی نگذشت که یک روز با من تماس گرفتند و دوباره مشغول به کار شدم، این بار به عنوان مسئول اجرای برخی پروژه‌های هنری مشغول شدم و پس از تحمل این فراز و فرودها، عنایت و حمایت حضرت رضا(ع) را با همه وجودم درک کردم.

هرکس که نتواند به زیارت قبر ما (امامان) بیاید، پس قبر برادران صالح و شایسته ما را زیارت کند

حواشی

مرمت‌نقاط آسیب‌دیده

در خود روضه منوره مثلاً هیچ وقت امکان تعطیلی و بستن عبور و مرور وجود نداشت و هیچ وقت فضایی برای بازسازی و بازآرایی شکل نمی‌گرفت. با این شرایطی که پیش آمد، همکاران فرصت را در حرم مطهر مغتنم شمردند و به بررسی و کنکاش نقاطی که به مرور زمان دچار آسیب شده بود و نیاز به مرمت داشت، پرداختند.

خداوند متعال به زیارت قبر ما (امامان) بیاید، پس قبر برادران صالح و شایسته ما را زیارت کند

حواشی

تسهیل زیارت

این حجم از تغییر و تحول و مرمت و بازآرایی حرم مطهر بی‌سابقه بوده است و یک کار فوق‌العاده‌ای به حساب می‌آید. امیدوارم این کارهایی که ما و دوستان خوب ما در مرکز رسانه آستان قدس و دیگر مجموعه‌ها انجام می‌دهند به سرانجام خوبی برسد تا مردم بدانند که اگر کرونا موجب تعطیلی ز

همانا خدا زیباست و زیبایی را دوست می دارد

ناگفته‌های دکتر «مهدی برادران» مدیر عالی حرم مطهر، از اجرای بزرگ‌ترین طرح بازسازی و احیا در حرم رضوی

همه چیز از عنایت امام رضا(ع) بود

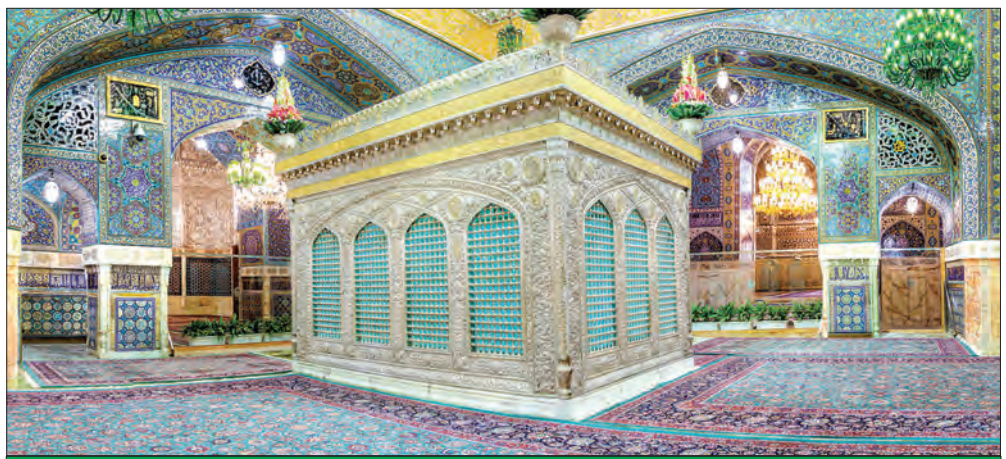

گزیده

خط مشی چهارم ما این بود که همه فعالیت ها و تغییرات در معماری حرم مطهر زیر نظر تولیت محترم و با مدیریت ایشان انجام شود. این خط مشی، تشریفات اداری نبود. حتی کوچک ترین تغییر در قسمتی از بناهای اماکن متبرکه باید با اطلاع و نظر ایشان انجام می شد. بنابراین در همه مراحل کار از ابتدا و زمان طراحی و ایده پردازی، شخص تولیت حضور داشته و امور را مدیریت می کردند.

مرتضی خفتان پناه:

حتی حرف زدن در باره اجرای حدود ۴۸۰ پروژه هنری و معماری، جوری که ناگفته های کمتری باقی بماند، شاید نیاز به یک ماه زمان داشته باشد. چه برسد به توضیح و تشریح «بزرگ ترین طرح بازسازی و احیا در حرم مطهر رضوی». طرحی که با همه ابعاد و همه گستردگی و اهمیتش در کمتر از ۱۰ ماه اجرا شده و با تأکید بر حفظ معماری موجود، نتیجه این شده که زائران، هنگام زیارت با وجود بهره بردن از طرح های زیبایی که به اجرا گذاشته شده، همان حس خاطره انگیز و دوست داشتنی زیارت های دیروز را داشته باشند و چه بسا چشمشان به فضاها و چشم اندازهای تازه‌ای از حرم بیفتد که لذت زیارتشان را چندچندان می کند. در این باره با دکتر «محمدمهدی برادران» مدیر عالی حرم مطهر رضوی که مدیر ارشد طرح بازسازی هم بوده به گفت‌وگو نشسته ایم که بخش هایی از آن را می خوانید:

■ **صحبتمان را با ساختار مدیریتی در حرم مطهر رضوی آغاز کنیم و برایمان بگویید مسئولیت ساخت و سازهای داخل حرم دقیقاً بر عهده چه بخشی است؟**

با ابلاغ ساختار جدید آستان قدس و ایجاد مدیریت عالی حرم، در مدیریت های داخلی حرم مطهر هم تغییراتی ایجاد شد. در ساختار قبلی، بخشی به نام معاونت فنی و نگهداری وجود نداشت بلکه آنچه بود در قالب سازمان حریم حرم تعریف شده بود؛ اما در ساختار جدید، معاونت فنی و نگهداری حرم شکل گرفت و ملزم به پیگیری همه امور فنی و عمرانی داخل حرم شد و مدیریت جامع تری نسبت به گذشته شکل گرفت تا برنامه ریزی و اجرای طرح ها و پروژه ها منسجم تر و متوازن تر شود. البته در این اقدامات، مجموعه های دیگری هم نقش موثر و کمک شایانی داشتند از جمله: مدیریت روشنایی معاونت خدمات زائرین، شرکت آرایه های معماری رضوی، موسسه آفرینش های هنری آستان قدس و بسیاری از پیمانکاران که ذکر نامشان در این گفت‌وگو نمی گنجد.

■ **گویا پروژه های تعریف شده متعددی در حرم مطهر معطل مانده بود؟**

بله، پروژه های تعریف شده زیادی وجود داشت که شاید حتی برخی از آن ها بیش از ۱۰ سال قبل توسط معاونت اماکن متبرکه به عنوان پروژه های مورد نیاز برای میزبانی بهتر از زائران اعلام شده بود اما به دلایلی از جمله حضور گسترده زائران و نبود فرصت مناسبی که اماکن متبرکه خالی و خلوت باشد، معطل مانده بود. البته دلایل خاص اداری، کامل نبودن مطالعات برخی طرح ها، همخوانی نداشتن با معماری حرم و مسائلی از این دست هم از جمله دلایل معطل ماندن طرح ها بود.

■ **وانگار با شیوع کرونا، چنین فرصتی برای اجرای برخی اقدامات اساسی در داخل حرم مطهر فراهم شد، درست است؟**

همین طور است، با شیوع کرونا و محدودیت هایی که در سراسر کشور از جمله اماکن متبرکه و حرم مطهر رضوی ایجاد شد، اگرچه این اتفاق برای همه خادمان امام رضا(ع) تلخ و ناگوار بود اما مانع از خدمت رسانی نشد و برای آن برنامه ریزی کردیم تا بتوانیم حداکثر استفاده را از دوره خلوت تر شدن موقت حرم مطهر ببریم. جلسات متعددی با موضوع بازسازی حرم برگزار شد و از متخصصان و هنرمندان برجسته و با تجربه کشور دراین جلسات دعوت کردیم. همزمان در اداره رسانه آستان قدس نیز یک تیم مستندسازی فعال شد تا بتوان تمامی اقدامات را به عموم زائران و مجاوران گزارش بدهیم.

■ **چارچوب کلی و خط و معیاری که برای پروژه های تعریف کردید چه بود؟**

هنر فاخر هنر معنویت گراست؛ هنر و معماری در حرم مطهر با همین نگاه، انعکاسی از معنویت و متأثر از قدسیت مضجع نورانی حضرت است و در این جهت چند خط مشی مهم مورد توجه ما بود. خط مشی نخست توجه به منویات رهبر معظم انقلاب در زمینه حفظ معماری حرم مطهر بود که در حکم انتصاب تولیت آستان این موضوع به عنوان یک تکلیف ابلاغ شده است. خط مشی دوم، بهره‌گیری حداکثری از فرصت ایجاد شده به خاطر کرونا بود تا بتوانیم در زمان محدودی که در اختیار داریم بیشترین بازدهی و نتیجه را داشته باشیم. خط مشی سوم هم این بود که اصلاحات زیرساختی و ضروری را انجام دهیم، مثالش هم اینکه مجبور شدیم حتی سیم کشی داخل روضه منوره را تغییر دهیم و یا در نقاطی کارهایی برای استحکام بنا داشته باشیم. چهارمین نکته مهم این بود که هدایت و راهبری این اقدامات توسط شخص تولیت معزز انجام می گرفت.

■ **پس ممکن است به دلیل حفظ معماری قدیمی، زائران متوجه بسیاری از تغییرات و مرمت های انجام شده در حرم نشده باشند؟**

بله، البته این همان خواست و نیت ما بود که خوشبختانه محقق شده و با وجود اجرای

پروژه های متعدد، حرم مطهر در چشم و ذهن زائران به همان شکل همیشگی باقی مانده است، اما با کمی دقت و ریزبینی می توان متوجه این اقدامات شد. متخصصان امر به خوبی متوجه گستردگی این کارها می شوند، اما به طور طبیعی ممکن است بسیاری از زائران به دلیل اینکه ما به عمد تغییری در معماری های حرم ایجاد نکرده ایم، متوجه برخی کارها نشوند. اما به طور مثال در رنگ آمیزی جدید و تغییر آیینه های بسیاری از نقاط حرم، کار بزرگ و گسترده‌ای انجام شده و اگر کمی با ظرافت به آن نگاه شود، تازگی و نو بودن قابل مشاهده است. اگر توجه کرده باشید، در کنار مقبره شیخ بهایی درب جدیدی باز شده اما تغییر محسوس مشاهده نمی شود زیرا جنس و نوع درب و آیینه کاری آن با ظرافت فراوان انجام شده، به گونه‌ای که با بافت قدیمی همخوانی دارد و به زائر احساس جدید بودن نمی دهد. یا اینکه در برخی اماکن، شیب سطوح تغییر کرده است؛ برای مثال در ورودی راهرو دارالسرور به دارالسلام این اتفاق رخ داد و شیب ۱۲ درجه به ۵ درجه کاهش یافت که طبیعتا این تغییرات زیرساختی چندان نمود عینی ندارد و قابل مشاهده نیست. نکته جالبی که باید در اینجا به آن اشاره کنم این است که در این عملیات عمرانی، تعدادی آثار تاریخی هم پیدا شد که به موزه حرم رضوی منتقل کردیم تا این گنجینه تاریخی، پربارتر شود.

■ **به نظر می رسد لازم است کمی بیشتر درباره تغییراتی که در حرم مطهر انجام شده، توضیح بدهید تا همه بدانیم چه کارهایی صورت گرفته است.**

کار از ضریح مطهر آغاز شد و تا جزئی ترین بخش های اماکن پیش رفت. تعمیرات اساسی گنبد مطهر حدود ۴۵ روز زمان برد، سرداب مقدس، ضریح مطهر، روضه منوره، رواق های منتهی به روضه منوره، نقطه نقطه رواق ها و صحن ها، همه درب های چوبی که داخل روضه منوره دیده می شود تغییر پیدا کرد و حجم گسترده ای از فعالیت های عمرانی هم در مسجد گوهرشاد انجام شد. تمام گنبد مطهر در ۴۵ روز به صورت اساسی تعمیر و بهسازی شد.

ما حدود ۳۰۰ امریه عمرانی از سوی تولیت محترم داشتیم و حدود ۴۸۰ پروژه تعریف شد که برخی شان پروژه های خیلی بزرگی بود. مثلاً تغییر رنگ درب های صحن بعثت یکی از پروژه های بزرگ بود که حدود دو ماه به شکل شبانه روزی و در سه شیفت انجام می شد و در هر شیفت هم ۷۰ نفر مشغول کار بودند. در کنار آن پروژه های کوچک متعددی مثل بازسازی آیینه کاری ها و کاشی کاری های آسیب دیده هم داشتیم که انجام شد. یکی از کارهای اساسی مربوط به روضه منوره و تغییرات اساسی مورد نیاز در آن بود.

■ **برای این پروژه ها، اولویت بندی خاصی هم مدنظر داشتید؟**

بله، اولویت اول ما ضریح مطهر بود؛ دلیلش هم این بود که در سازه های ضریح مطهر به دلیل شست و شوهای انجام شده در طول زمان و درز کردن آب، اشکالات و آسیب هایی به وجود آمده بود که باید ترمیم می شد. میله های فلزی استفاده شده در ضریح دچار آسیب شده بود؛ شواهد و مستندات هم نشان می داد که اگر مرمت آن با تاخیر صورت گیرد، امکان بروز حادثه در زمان حضور جمعیت در اطراف ضریح، وجود دارد. اتفاقاً وقتی مستندات را مشاهده کردیم و متوجه حساسیت این موضوع شدیم، از این حیث برای خودمان هم عجیب بود که گویی در آن ایام حرم رضوی بسته شد تا ما فرصت ترمیم ضریح را داشته باشیم، این قطعاً یکی از عنایات خود امام رضا(ع) بود. بنابراین با محوریت ضریح مطهر کار را شروع کردیم که خوشبختانه اقدامات بسیار خوبی انجام شد.

بعد از ضریح مطهر، به سراغ تغییر آیینه ها رفتیم که البته جا دارد عرض کنم این کار توسط معاون محترم سابق اماکن متبرکه آغاز شده بود و آیینه کاری حدود ۳۰۰ نقطه از روضه منوره و رواق های متصله را تغییر دادیم. در این ۱۰ ماه حدود ۱۵۰ استادکار به صورت روزانه در حرم مشغول بودند و حجم کار عظیمی اعم از گچ کاری، بنایی، سنگ کاری، سنگ سابی، سیم کشی، نورآرایی، خطاطی، نجاری، نقاشی، آیینه کاری، کاشی کاری، طلاکاری، نقره کاری، شیشه بری و... انجام شد. البته مثل همیشه عده زیادی از این افراد داوطلبانه پای کار آمدند و حتی هزینه مواد اولیه مورد نیازشان را هم خودشان تأمین کردند. برخی از این کارها هم خیلی تخصصی و زمان بر بود. مثلاً تیم متخصص جواهرآلات که یکی از اعضای هیأت علمی دانشگاه اصفهان در آن حضور داشت و کارهای بزرگی در حوزه خزانه ملی و جواهرات ملی داشتند، ۵۸ روز مهمان حرم بودند تا در حوزه درب های مرصع و جواهرآلات حرم و روضه منوره کار علمی کنند.

همچنین برخی از آثار و جواهرات اهدایی به حرم مطهر که در حادثه بمب گذاری و انفجار حرم مطهر آسیب دیده بود و مدت ها در خزانه آستان قدس نگهداری می شد، طی همین پروژه ترمیم و دوباره در محل سابق نصب شد.

■ **ممکن است این سؤال هم در ذهن برخی فرهنگ دوستان ایجاد شود که آیا در انجام این تغییرات، به ضوابط و استانداردهای میراث فرهنگی برای حفظ و احیای اماکن تاریخی نیز توجه شده است؟**

همان طور که اشاره کردم، خط مشی اصلی ما توجه به منویات رهبر معظم انقلاب درباره حفظ معماری حرم بود، بر همین اساس استانداردهایی که ما در حرم مطهر برای خودمان تعیین کرده ایم، فراتر از استانداردهای میراث فرهنگی است و به آن پایبندیم. باوجود این، در کارگروهی که برای اجرای این پروژه ها تشکیل دادیم، از سازمان ها و مجموعه های مرتبط هم دعوت کردیم. مثلاً علاوه بر حضور تیمی از کارشناسان وزارت میراث فرهنگی، شخص دکتر مونسان وزیر محترم هم از روند اجرای کار بازدید داشتند و با توجه به دقت و ظرافتی که در بازسازی حرم مطهر مشاهده کردند، از این اقدامات تقدیر به عمل آوردند. یا مثلا دکتر حسینی معاون هنری وزیر ارشاد به عنوان یک صاحبنظر به جلسات کارگروه دعوت شدند و به دفعات در مدت اجرای پروژه ها، نظرات اصلاحی خودشان را اعلام کردند. خاطرم هست بار آخری که به حرم مشرف شدند، این طور گفتند که کارهای انجام شده «مشعوف کننده» است.

علاوه بر آن از مشورت اساتید صاحبنظر مثل دکتر بلخاری نیز در چند نوبت بهره گرفتیم. مثلاً خاطرم هست که ایشان در بازدید از روند احیای بنای هشت ضلعی الله وردی خان که توسط معماران اصفهانی ساخته شده، گفتند: این معماری کم نظیر است حتی از بناهای خود اصفهان هم فاخرتر است. باید اشاره کنم که از ویژگی های این بنا این است که می توان از پنجره آن، گنبد منور رضوی را هم دید که یکی از زیبایی های این اثر معماری است.

احیای توحیدخانه حرم هم یکی از کارهای مهمی بود که تحسین کارشناسان میراث فرهنگی را نیز به همراه داشت. این فضا متعلق به بیش از ۱۷۰ سال قبل است که در ۶۰ سال اخیر تقریباً به طور کامل محو شده بود اما توسط هنرمندان مرمت، احیا شد و نکته مهم دغدغه تولیت معزز بود که بارها از روند اجرای این پروژه بازدید فرمودند.

■ **از اقدامات در خصوص نورآرایی ضریح برایمان بگویید؟**

در همان ایام که کار عمرانی اطراف روضه منوره را انجام می دادیم، متوجه شدیم یکی از مشکلاتی که در داخل ضریح ایجاد شده به خاطر دو پروژکتوری بود که گاهی استفاده می شود و اثرات نور و حرارت منجر به آسیب دیدگی منبت کاری های داخل ضریح شده بود. اتفاقاً نقدهایی هم درباره نوع نور آن مطرح شده بود و برخی معتقد بودند نور سبز این پروژکتور مشابه خیلی از نورآرایی هایی است که جاهای مختلف شهر استفاده می شود، در حالی که انتظار بود نور داخل ضریح، متفاوت و مختص خودش باشد. در مجموع کار نورآرایی ضریح به خاطر حساسیت و اهمیتی که داشت، توسط یک کارگروه تخصصی دنبال شد تا نوری اختصاصی و متناسب با فرهنگ دینی، تاریخچه ضریح و محیط روضه منوره آماده شود. در روند اجرای این پروژه یک اتفاق خاص هم رخ داد که بد نیست به آن اشاره کنم. با توجه به اینکه تاکید داشتیم باید از بهترین و با کیفیت ترین امکانات و تجهیزات برای نورآرایی ضریح استفاده شود، دوستان فنی ما به این نتیجه رسیده بودند که از لامپ های ال.ای.دی آلمانی استفاده شود اما قبل از اجرای این تصمیم یکی از خادمیاران ما که در بخش ویلچر خدمت می کردند، برای تأمین لامپ های ال.ای.دی با کیفیت اعلام آمادگی کرد و در نهایت تصمیم این شد که از توان داخلی برای تأمین ال.ای.دی های داخل ضریح استفاده شود.

■ **از ظرفیت هایی مثل وقف و نذر هم در این روند استفاده شده است؟**

بله. طبیعی است بخشی از این کارها به صورت سازمانی و بخشی نیز توسط پیمانکاران بیرونی و برخی هم با محوریت و مسئولیت هنرمندان مجموعه آستان قدس رضوی انجام شده است. جالب است بگویم برخی از هنرمندان و متخصصان که در احیای حرم کنار ما بودند، خودشان بانی این کار بودند؛ مثلاً در حوزه شیشه یکی از کارخانجات بزرگ، تأمین تمام شیشه مورد نیاز ما را به صورت رایگان تقبل کرد. به بهانه این مرمت‌ها پیوند ما با خیرانی که قصد مشارکت در پروژه های داخل حرم را داشتند هم نظام‌مند شد و در حال حاضر شکل خوبی به خود گرفته است و با همت مردم، بخش قابل توجهی از هزینه‌های بازسازی، از محل مشارکت ناذران و واقفان استفاده شد.

روایت مهندس عمرانی که همه زندگی‌اش در خدمت به دستگاه امام رئوف ساخته شد

هر کس سمت امام رضا(ع) بیاید، ماندنی می‌شود

گزیده

سال ۱۳۸۰ در آغاز جوانی و ابتدای انتخاب شغل بودم که یکی از دوستانم به من اطلاع داد حرم مطهر رضوی در حوزه تخصص من نیرو لازم دارد. آن زمان، تازه ازدواج کرده بودم به مشهد آمدم و در یک قرارداد ۸۵ روزه برای ساخت سرویس‌های بهداشتی صحن کوثر وارد پروژه‌های این مجموعه شدم.

با افتخار می گوید که خدمت به دستگاه نورانی ثامن الحجج(ع) توفیق خانوادگی آن هاست. پدربزرگش مسئول برق حرم مطهر بود و پدرش نیز پس از سال ها شاگردی زیر دست او، مسئولیت برق حرم را عهده‌دار شده بود. خودش اما تخصص در حوزه عمران زمینه اشتغال به کارش را فراهم کرده است. مهندس «محمد محرری» حالا با داشتن ۱۳ سال تجربه خدمت به عنوان مدیر پروژه‌های عمرانی گوناگون در سازمان عمران و توسعه حریم حرم رضوی و کسی که در طرح‌های اخیر بازسازی حرم نیز دستی داشته است، از ماجرای پیوستنش به خیل خدمتگزاران بارگاه مطهر امام رئوف می گوید.

■ **چطور توفیق خدمت در دستگاه امام هشتم نصیب شما شد؟**

سال ۱۳۸۰ در آغاز جوانی و ابتدای انتخاب شغل بودم که یکی از دوستانم به من اطلاع داد حرم مطهر رضوی در حوزه تخصص من نیرو لازم دارد. آن زمان، تازه ازدواج کرده و در شهرستان مشغول به کار بودم. به مشهد آمدم و در یک قرارداد ۸۵ روزه برای ساخت سرویس های بهداشتی صحن کوثر وارد پروژه‌های این مجموعه شدم. پس از انجام چند پروژه دیگر وقتی می خواستم از مجموعه جدا شوم، مسئولمان گفت: «اینجا هر کس سمت امام رضا(ع) می آید دیگر به حرم پشت نمی کند و برود...» به این ترتیب من هم برای چند سال ماندنی شدم.

■ **در طول این سال‌های خدمت، به هر دلیل اتفاقی افتاده که شما به قدر و قیمت این خدمت بیشتر معرفت پیدا کنید؟**

بله. پس از چهار سال کار در پروژه‌های مختلف متعلق به حرم مطهر به خاطر مشکلات مالی و متأهل شدن، برخلاف میلم مجبور شدم که از مجموعه استعفا کنم و در سایر پروژه‌ها مشغول به کار شوم. به خود حضرت هم گفتم که: «آقا خودتان می دانید که درآمدم، تکافوی هزینه‌های زندگی را نمی کند، هر طور صلاح می دانید

زندگی‌ام را بچرخانید». برایم جالب بود که با وجود جدا شدن از دستگاه امام، همچنان مشمول عنایتشان بودم، طوری که در مدت کوتاهی اوضاع مالی خوبی پیدا کردم و اوضاع زندگی‌ام سروسامان گرفت.

■ **چه شد که دوباره در مجموعه حرم مطهر حضرت رضا(ع) مشغول به کار شدید؟**

خب... مدتی بود که من در کارم طرح‌هایی را قبول می کردم که در مجاورت حرم رضوی باشد. ولی در کمال تعجب می دیدم که هر کدام از کارها به دلیلی می خوابد و یا پیش نمی رود. یک شب در عالم رؤیا رئیس وقت مجموعه را دیدم که از من پرسید «این دیوار خراب است، چرا نمی آیی آن را درست کنی؟!» جالب‌تر اینکه دقیقاً همین رؤیا را یک شب دیگر دیدم و فردای آن، تصمیم گرفتم با او ارتباط بگیرم و ماجرا را بگویم. معلوم شد که برای انجام عملیاتی در صحن گوهرشاد دنبال یک مدیر پروژه هستند که به این ترتیب دوباره از من دعوت شد و به کار در حرم برگشتم. اینجا بود که واقعاً درک کردم نمی شود به حرم آقا پشت کرد و رفت دنبال کار و زندگی.

■ **از دوران بازسازی اماکن متبرکه در روزهای شیوع کرونا بگویید.**

آن روزها هر چند خلوت شدن بی‌سابقه فضاهای مختلف حرم نورانی امام رضا(ع) زمینه ارائه خدمات بیشتر، کار باکیفیت‌تر و در زمانی کوتاه‌تر را مهیا کرد ولی ما عادت داشتیم که این اماکن را با زائرانش ببینیم، مسلماً با دیدن این مناظر بدون زائر اوضاع سختی داشتیم. بیشتر از همیشه احساس غربت قبور مطهر ائمه(ع) بقیع را احساس کردیم. با همه این اوصاف، سراسر مجموعه‌ها و اماکن داخلی حرم از جمله پرداخت و بازسازی کل سطح مرمرین پیرامون روضه منوره تا تعویض بخش عمده آینه‌کاری‌های رواق‌های پرتردد زائران نظیر دارالحفاظ و یا دارالسیاده که نیاز داشت، بحمدالله ترمیم و مرمت شد. هر چند ممکن است، مثلاً زائران پیش و پس از این اقدام‌ها به خاطر ظرافت و تمیزی انجام امور، تفاوت چشمگیری را احساس نکنند ولی عملیات پرحجم و گسترده‌ای در جای جای حرم صورت گرفته است.

چقدر در طول کار روزانه حواستان هست که برای خیل میلیونی زائران این صحن و سرای نورانی خدمت می کنید و این توجه چه تأثیری بر کارتان دارد؟

پدرم همیشه صبح‌ها نخستین نفری بود که سر کار در حرم مطهر حاضر می شد و آخرین نفری بود که به خانه برمی گشت. من هم به تبعیت از عقیده و مشی پدرم، بیشترین استفاده را از وقت می برم و با وجود عارضه‌ای که در کمرم دارم و نباید به خودم فشار بیاورم، در روزهای آغاز همه‌گیری، در شبانه‌روز چیزی حدود ۲۲ ساعت روی پروژه‌ها کار می کردیم تا زودتر به سرانجام برسند و واقعاً احساس درد و ناراحتی نداشتم. همواره نظرم در طول کار بر ارائه بهترین خدمت برای قبولی و رضایت حضرت رضا(ع) است. همیشه در دل نیت می کنم و خطاب به خودشان می گویم: «یا امام رضا(ع)؛ این زمانی را که در خدمت شما هستیم از ما قبول بفرما و در آن دنیا، ما را شفاعت کن».

■ **در روزهای همه‌گیری که کمتر زائران امکان زیارت داشتند و شما و جمع اندکی از همکارانتان فرصت حضور در این اماکن متبرکه را داشتید، به نیت دیگران هم زیارت می کردید؟**

بله. من خودم هر وقت مشرف می شدم به نیت و به یاد پدرم کار را شروع می کردم. ما در هر لحظه از حضورمان، به یاد زائران بی‌شمار این بارگاه مطهر هستیم، به یاد خیل دل‌هایی که دوست دارند به پابوسی حضرت بیایند و امکانش نیست، همه آن‌هایی که در روزهای کرونا به رحمت خدا رفته‌اند و به یاد همه دوستداران و ارادتمندان امام هشتم زیارت می کنیم.

حواشی

اوضاع سختی داشتیم

آن روزها هر چند خلوت شدن بی‌سابقه فضاهای مختلف حرم نورانی امام رضا(ع) زمینه ارائه خدمات بیشتر، کار باکیفیت‌تر و در زمانی کوتاه‌تر را مهیا کرد ولی ما عادت داشتیم که این اماکن را با زائرانش ببینیم، مسلماً با دیدن این مناظر بدون زائر اوضاع سختی داشتیم. بیشتر از همیشه احساس غربت قبور مطهر ائمه(ع) بقیع را احساس کردیم. با همه این اوصاف، سراسر مجموعه‌ها و اماکن داخلی حرم از جمله پرداخت و بازسازی کل سطح مرمرین پیرامون روضه منوره تا تعویض بخش عمده آینه‌کاری‌های رواق‌های پرتردد زائران نظیر دارالحفاظ و یا دارالسیاده که نیاز داشت، بحمدالله ترمیم و مرمت شد